

ALDOUS HUXLEY, CREATOR OF BRIDGES BETWEEN LITERATURE AND SCIENCE

Oana MUREȘAN

"Iuliu Hațieganu" University of Medicine and Pharmacy, Cluj-Napoca

Abstract : The renowned 20th century English writer Aldous Huxley was one of the authors who portrayed the relationship between science and literature in most of their work. He fervently believed in the possibility of reconciling the seemingly divergent fields of science and art, thus continuing a tradition in his family. Although an eye condition that Huxley contracted in his youth prevented him from pursuing a scientific career, he passionately continued to update his knowledge on the latest scientific discoveries and to write about the controversial topics of the time. Also, the writer frequently attended scientific meetings, conferences and congresses in his fields of interest, where he was often invited to deliver an address. Therefore, Huxley included, both in his non-fiction and in his fiction, various scientific elements, from controversial topics to predictions in the field of biotechnology, or the role of psychoactive substances, thus having an important contribution to the popularization of modern biological sciences and technologies.

Keywords: alternative medicine, literature and science, psychoactive drugs, science and technology, visionary experience

Introducere

Una dintre cele mai respectate personalități ale literaturii și gândirii secolului XX (Izzo 2005), scriitorul englez Aldous Huxley (1894-1963) a fost unul dintre autorii care au oglindit relația dintre știință și literatură în cea mai mare parte a creației lor. Acest fapt s-a datorat în mare parte moștenirii genetice și educației scriitorului, care provenea dintr-o familie de oameni de știință și literați. Bunicul său, Thomas Henry (T.H.) Huxley (1825-1895), a fost un renumit biolog, susținător fervent al teoriei darwiniste și una dintre figurile cele mai proeminente ale epocii victoriene. Fratele său mai mare, Sir Julian Huxley (1887-1975), la rândul lui biolog de renume mondial, s-a remarcat prin teoriile sale evoluționiste și a avut un rol important în popularizarea științei la mijlocul secolului XX, fiind, de asemenea, primul secretar general al UNESCO și membru fondator al World Wildlife Fund. Sir Andrew Fielding Huxley (1917-2012), un frate vitreg al său, fiziolog și biofizician, a obținut Premiul Nobel pentru Fiziologie sau Medicină în anul 1963. Leonard Huxley, tatăl scriitorului, a fost profesor de greacă și redactor șef al prestigioasei reviste literare *Cornhill*, iar mama sa, Julia Arnold, era nepoata poetului și criticului Matthew Arnold. Această moștenire, care combina științificul cu literarul, avea să fie nota predominantă a scrierilor lui Aldous Huxley.

Aldous Leonard Huxley s-a născut la 26 iulie 1894 lângă Godalming, Surrey. A urmat studiile liceale la Eton, perioadă în care a trăit primele drame care urmau să-i marcheze existența. La vârsta de paisprezece ani și-a pierdut mama, de care era foarte atașat, ca peste doar doi ani să contracteze o afecțiune oculară gravă (keratită punctată) care i-a provocat o

cecitate temporară și i-a afectat profund și iremediabil vederea pentru tot restul vieții. Acest eveniment nefericit l-a împiedicat să studieze medicina, cum și-a dorit pentru a deveni om de știință, asemeni bunicului și fratelui său mai mare (din cauza vederii slabe, nu ar fi putut folosi un microscop). Prin urmare și-a urmat cel de-al doilea impuls înăscut și a studiat literatura engleză la Colegiul Balliol din Oxford. După absolvirea facultății în 1915, a fost o perioadă profesor de limba franceză la colegiul Eton, apoi a devenit jurnalist la revista literară *Athenaeum*, publicând și critică de teatru pentru *Westminster Gazette*.

Opera literară

Huxley și-a început cariera literară imediat după absolvire, publicând câteva volume de poezie înainte de a scrie proza care avea să-l consacre ca unul dintre cei mai importanți scriitori ai secolului XX. După apariția colecției de povestiri *Limbo* (1920), au urmat primele romane, *Crome Yellow* (*Galben de crom*, 1921) și *Antic Hay* (*Dans grotesc*, 1923), satire la adresa societății britanice dintre cele două războaie mondiale, care i-au propulsat cariera literară, semnalând propensiunea scriitorului pentru romanul de idei. Romanele *Those Barren Leaves* (*Frunze veștede*, 1925) și celebrul *Point Counter Point* (*Punct contrapunct*, 1928) sunt scrise în aceeași manieră, dar publicarea anti-utopiei *Brave New World* (*Minunata lume nouă*) în anul 1932 – atrăgând atenția asupra pericolului unei dominații mondiale prin intermediul totalitarismului științific – marchează un moment de cotitură în creația scriitorului, anunțând o etapă profetică cu nuanțe apocaliptice a scrierilor sale (Dunaway 1999, Ousby 1994).

După ce a locuit o perioadă în Franța și Italia, în anul 1937 Huxley s-a stabilit în California, Statele Unite, unde a rămas până la sfârșitul vieții. Aici a continuat să scrie romane, numeroase eseuri, povestiri, literatură de călătorie, biografii, dar și scenarii de film. A primit cele mai înalte distincții care pot fi acordate unui scriitor în Statele Unite, respectiv Marea Britanie: în anul 1959 i s-a decernat Marele Premiu al Academiei Americane de Arte și Litere, iar trei ani mai târziu Societatea Regală de Literatură i-a acordat titlul de *Companion of Literature*.

Romanele lui Aldous Huxley sunt în cea mai mare măsură romane de idei, cu tentă satirică, în care autorul evidențiază diferite aspecte ale societății moderne ce ar trebui corectate sau care ar putea deveni îngrijorătoare pentru viitorul omenirii, cum ar fi utilizarea științei și tehnologiei ca instrumente de control și manipulare de către regimuri totalitare. Preocuparea continuă a scriitorului pentru aspectele biologice ale existenței umane transpare din întreaga sa creație, dar cu precădere din romanul *Minunata lume nouă* (Walsh 1963).

O parte dintre romanele scriitorului au fost ecranizate sau adaptate pentru televiziune, unele chiar sub supravegherea sa – *Minunata lume nouă*, *Punct contrapunct*, *Orb în Gaza* (*Eyeless in Ghaza*, 1936) și *Maimuță și esență* (*Ape and Essence*, 1948). Cea mai recentă ecranizare a anti-utopiei sale, lansată în septembrie 2012, stă mărturie – la 80 de ani de la publicarea cărții – pentru actualitatea temelor surprinse în roman.

Punct contrapunct și *Minunata lume nouă* sunt cele mai cunoscute romane ale lui Huxley, fiind operele care, pe lângă eseurile sale originale, i-au asigurat un succes internațional. Cea mai mare parte a criticii contemporane scriitorului nu era laudativă la adresa calității ficțiunilor lui Huxley, reproșându-i autorului „intelectualismul” narațiunii, propensiunea înspre „biografia ideilor”, schematizarea personajelor și acțiunii, care devin simple vehicule de transmitere a unor idei. Scriitorul însuși admitea că nu era un romancier

înnăscut și că genul literar care i se potrivea cel mai bine era eseul¹ (Bedford 2002). Într-adevăr, Huxley a scris cu mult mai multă non-ficțiune decât ficțiune, publicând un număr impresionant de articole și eseuri în care dezbătea diverse teme sociale, politice și culturale ale vremii.

În timp, s-a produs o răsturnare a felului cum era receptată creația huxleyiană; postum, romanele sale au început să primească o critică favorabilă, pentru ca, în mod paradoxal, eseurile sale să cadă în uitare. Este curios faptul că ceea ce constituia nucleul comunicării sale cu publicul larg – în forma pe care scriitorul o considera cea mai potrivită, în cazul său, pentru a transmite idei – a ajuns aproape ignorat după moartea sa (Gheț 2000).

Ultimul roman huxleyian, utopia *Island (Insula)*, 1962) a însemnat o reîntoarcere la profețiile scriitorului legate de posibilitatea creării unei societăți „ideale”, de data aceasta având ca fundament o nouă orientare spirituală și utilizând ultimele cuceriri ale științei în mod rațional, în folosul comunității. Romanul reflectă căutările scriitorului privind posibile metode de lărgire a conștiinței, căutări explorate mai întâi în cartea *The Perennial Philosophy (Filozofia perenă)*, 1946) și care l-au determinat pe autor să experimenteze stări de conștiință modificate prin intermediul unor droguri halucinogene precum mescalina, LSD-ul sau psilocibina. Prima sa autoexperiență cu mescalina a fost descrisă pe larg în controversatul eseu *The Doors of Perception (Porțile percepției)*, 1954), urmat, doi ani mai târziu, de o analiză filozofică a multiplelor valențe și modalități de producere a experiențelor vizionare, în eseu *Heaven and Hell (Rai și iad)*, 1956).

Personalitatea scriitorului

Personalitatea lui Huxley a avut un impact remarcabil asupra celor care l-au cunoscut, de la familie și prieteni, la diferite personalități ale lumii artistice și științifice, sau simpli admiratori. Conform mărturiilor unora dintre aceste persoane, întâlnirea cu Aldous Huxley a constituit un privilegiu, scriitorul cucerindu-i cu discreția, noblețea și gentilețea sa, cu simțul fin al umorului și al autoironiei, cu curiozitatea sa nemărginită, cu vastitatea cunoștințelor și agilitatea cu care jongla cu ideile, trecând cu admirabilă ușurință de la un domeniu la altul al existenței sau al cunoașterii (Huxley J 1965). Scriitorul avea o natură comunicativă, chiar dacă exista o propensiune către solitudine, amplificată de infirmitatea vizuală care i-a stimulat introspecția reflexivă (Gheț 2000).

Omul angajat

Eseistul Aldous Huxley era preocupat de „cercetarea modalităților științifice și sociale ale perfectibilității umane” (Gheț 2000:76). În eseurile sale a atras atenția asupra multora dintre problemele societății moderne contemporane și, posibil, viitoare și a avansat soluții pentru rezolvarea unora dintre ele. Cu toate acestea, despre angajamentul social al lui Huxley (care de multe ori i-a deranjat pe contemporanii săi) se vorbește azi prea puțin. Excepție face felul în care este astăzi receptată anti-utopia *Minunata lume nouă* – care este acum corect interpretată ca un avertisment la adresa posibilelor consecințe dezumanizante ale evoluției științifice și tehnologice – în timp ce la vremea publicării romanul a fost receptat mai curând ca un „horror comic” (Gheț 2000).

¹ Eseul este o specie de proză literară aflată la granița dintre literatură și filosofie, care oferă o mare libertate autorului de a jongla cu idei, teme, motive din diferite domenii culturale sau chiar științifice.

Huxley nu a fost un simplu analist socio-politic implicat în viața comunității doar la nivel narativ-discursiv. Spre exemplu, a activat în cadrul programului Academiei Mondiale de Științe din Stockholm privind posibilitățile de dezvoltare ale omului (Gheț 2000). După primul război mondial, scriitorul a devenit adept al pacifismului, exprimându-și convingerile în mai multe scrieri pe această temă, cum sunt *Pacifism and Philosophy (Pacifism și filozofie, 1936)*, colecția de eseuri *Ends and Means (Scopuri și mijloace, 1937)* sau *An Encyclopedia of Pacifism (O enciclopedie a pacifismului)* pe care a editat-o în același an. De asemenea, a fost membru activ al *The Peace Pledge Union*².

Știința și arta

Aldous Huxley credea cu tărie în posibilitatea reconcilierii dintre domeniile aparent dihotomice ale științei și artei, continuând astfel o tradiție din familia sa. Spre exemplu, bunicul scriitorului, T. H. Huxley, îndemna oamenii de știință să studieze arta, literatura și muzica (Bedford 2002).

Scriitorul avea o inteligență și o cultură generală remarcabile – André Maurois îl numise „cel mai inteligent scriitor al generației sale” (Gheț 2000) –, dar și un talent oratoric aparte, pe care, din cauza timidității sale, și l-a exercitat destul de târziu în carieră. În copilărie, Huxley se delecta citind articole din Enciclopedia Britanică (Bedford 2002), iar pasiunea pentru cunoaștere l-a determinat să continue să citească publicații literare și științifice în aceeași măsură până la sfârșitul vieții. Scriitorul avea și înclinații artistice, fiind pasionat de muzică și pictură. A învățat să cânte la pian în adolescență, iar pentru a se destinde, de multe ori alegea să picteze.

Participări la evenimente științifice

Chiar dacă afecțiunea oculară contractată în adolescență l-a împiedicat să urmeze o carieră științifică, Aldous Huxley a continuat, cu pasiune, să studieze și să fie la curent cu ultimele descoperiri ale științei. Preocupările sale științifice permanente și publicațiile pe teme de actualitate controversate l-au consacrat ca o personalitate remarcabilă nu doar în lumea literară, ci și în cea a intelectualității formatoare de opinii și curente de gândire. Huxley era, de asemenea, foarte bine primit în cercurile științifice ale vremii, nu o dată fiind singurul invitat din afara lumii medicale la conferințe internaționale pe diferite teme care îl preocupau pe scriitor.

Huxley participa frecvent la întruniri, conferințe și congrese pe teme științifice și medicale din domenii conexe preocupărilor sale, unde era deseori invitat să țină conferințe. În 1954 a ținut primul dintr-o numeroasă serie de discursuri pe tema experiențelor vizionare, în cadrul simpozionului anual al Fundației de Parapsihologie³ (*The Parapsychology Foundation*), a cărei președinte era Eileen J. Garrett, o prietenă veche a scriitorului. În anul următor a participat la primul simpozion american pe tema substanțelor psihedelice, unde a fost singurul invitat care nu aparținea lumii medicale, iar discursul său – construit în jurul unor referințe literare și artistice – a fost singurul care nu vorbea despre experiența cu droguri

² „The Peace Pledge Union” este cea mai veche organizație pacifistă laică din Marea Britanie, militând pentru pace din anul 1934. (cf. <http://www.ppu.org.uk>)

³ Interesul scriitorului pentru domeniul parapsihologiei datează încă din anii 1930, când l-a vizitat pe doctorul J. B. Rhine (considerat părintele parapsihologiei moderne) la Universitatea Duke, în anul 1937 (Horowitz, Palmer 1999).

a persoanelor cu probleme psihice, ci despre cea a persoanelor „relativ sănătoase” (Horowitz, Palmer 1999).

În octombrie 1956 a fost solicitat să țină un discurs la o conferință pe tema tranchilizanților a Academiei de Științe din New York, unde majoritatea lucrărilor prezentate discutau despre un nou tranchilizant, meprobamatul, și unde a fost, din nou, singurul literat prezent la o întrunire a medicilor și oamenilor de știință. Ulterior, scriitorul a participat la Primul Congres CIMP⁴ care s-a ținut la Roma între 8-13 septembrie 1958, fiind invitat să deschidă întrunirea la care participau personalități de vârf din domeniul medicinei, psihiatriei și psihologiei. Congresul avea loc la doi ani de la „Conferința despre meprobamat și alți agenți terapeutici folosiți în tulburările mintale” din New York (menționată anterior) și avea ca scop principal raportarea rezultatelor specialiștilor prezenți la reuniune, referitoare la utilizarea meprobamatului în terapie.⁵

În discursul ținut în cadrul simpozionului organizat în 1959, la San Francisco, de Facultatea de Medicină a Universității din California (pe tema unei abordări farmacologice a studiului minții umane), Huxley a evidențiat rolul său de făuritor al unei punți între știință și lumea în general, dar și capacitatea superioară a literaților de a descrie efectele drogurilor asupra minții umane. În cadrul celui de-al 14-lea Congres Internațional de Psihologie Aplicată din anul 1961, scriitorul a ținut poate cea mai sistematică prelegere a sa despre „experiența vizionară”, în care a menționat și psilocibina, un halucinogen care fusese sintetizat cu puțin timp în urmă. Scriitorul ținuse un discurs similar în toamna anului 1960 la Massachusetts Institute of Technology, care a fost înregistrat și imprimat pe disc (*A Series of Talks on The Human Situation*, vol. II) (Horowitz, Palmer 1999).

Simpatizant al eugeniei

În câteva eseuri publicate la sfârșitul anilor 1920 și începutul anilor 1930, Huxley se pronunța în favoarea politicilor eugenice de încurajare a creșterii natalității în rândul intelectualilor și de sterilizare a celor din clasa de jos care nu sunt „corespunzători”, ceea ce ar contribui la îmbunătățirea capacităților mentale înnăscute ale generațiilor viitoare și la întărirea spiritului civic (Woiak 2007). Simpatia scriitorului față de mișcarea eugenică se înscria în tendințele perioadei, fiind o caracteristică a intelectualilor britanici cu viziuni de stânga din perioada interbelică. Deși a fost un susținător declarat al eugeniei, Huxley nu se numără printre personalitățile care au avut un rol semnificativ în promovarea acestei mișcări în Marea Britanie (Murray 2002). În schimb, fratele sau mai mare, Sir Julian Huxley, a fost membru al Societății Britanice pentru Eugenie timp de mai multe decenii, unde a ocupat mai multe funcții, printre care și pe cea de președinte.⁶

Medicina alternativă

⁴ CIMP (Collegium Internationale Neuro-Psychopharmacologicum) este organizația mondială de psihofarmacologie, fondată în 1957 la Zürich. Congresul internațional bienal pe care îl organizează va avea cea de-a 30-a reuniune în anul 2016. (cf. <http://cimp.org/about-us/>)

⁵ Sintetizat în anul 1950 de J.L. Bernard și Frank Berger și intrat pe piață în 1955, meprobamatul a ajuns curând foarte popular, devenind medicamentul cel mai prescris, ca tranchilizant minor, în Statele Unite și în multe alte țări. Dovedindu-se, în timp, potențialul său adictiv și letal, în caz de supradozare, a fost înlocuit ulterior de benzodiazepine (Ban et al. 1998).

⁶ cf. <http://www.all.org/abac/eugen02.htm>

Deși nu avea studii în domeniu, Huxley avea un bagaj impresionant de cunoștințe medicale (Huxley J 1965). Scriitorul era interesat de diferite forme de medicină alternativă, în special de cele de dată mai recentă, fără însă a le considera superioare medicinei convenționale, ci mai curând metode de terapie complementară.

Pe lângă tratamentele convenționale pe care le-a urmat de-a lungul vieții pentru diferite afecțiuni (keratită, dermatită alergică, bronșită, irită, pneumonie, emfizem, neoplasm lingual), Huxley a apelat și la metode de tratament neconvenționale precum metoda Bates pentru corectarea defectelor de vedere, hipnoza sau acupunctura. Contractând o infecție oculară foarte dureroasă, diagnosticată ca irită, Huxley a urmat câteva ședințe de hipnoză la Departamentul de Psihologiei al Universității din Los Angeles, care i-au atenuat durerile și l-au ajutat să se poată odihni (Bedford 2002).

Huxley a deprins tehnica hipnozei prin sugestie însoțită de pase magnetice (în care palmele sunt mișcate deasupra subiectului fără a-l atinge, dinspre cap înspre picioare). A aplicat de mai multe ori această tehnică, spre exemplu primei sale soții, Maria, pentru a-i îndepărta durerile și greața cauzate de cancer. Laura Huxley, ce-a de-a doua soție a sa, povestește în biografia scriitorului un episod amuzant în care Huxley i-a aplicat un tratament prin hipnoză și a omis să o trezescă, comportamentul ei ulterior fiind somnambulic până la identificarea cauzei (Huxley L 1965).

Alte forme de terapie alternativă care sunt menționate în scrierile non-literare ale lui Huxley includ tehnica Alexander pentru corectarea posturii, dianetica, psihedelismul (Basnayake 2004). Scriitorul l-a cunoscut pe F. M. Alexander (cel care a dezvoltat această formă de educație) în anii 1930 în Londra, iar sesiunile de terapie care au urmat i-au îmbunătățit radical calitatea vieții. Ca urmare, Huxley a continuat să utilizeze tehnica Alexander și a scris despre această metodă de dezvoltare personală în mai multe articole și eseuri. Regăsim însă trimiteri indirecte la această metodă sau la creatorul ei și în romanele *Orb în Gaza* sau *Insula* (Rickover 2014).

Concluzie

Aldous Huxley este un autor ale cărui scrieri au influențat profund cel puțin două generații ale secolului trecut (Dunaway 1999), fiind, de asemenea, probabil cea mai influentă dintre personalitățile care au consumat mescalină și au scris despre experiențele lor cu acest halucinogen (Rudgley 1999). Preocupările științifice, calitățile intelectuale remarcabile și implicarea scriitorului în cercetări privind potențialul neexplorat al minții umane i-au adus recunoaștere în cercuri științifice și invitații la evenimente cu caracter medical, unde a ținut prelegeri pe teme științifice, privite din perspectivă culturală. În scrierile sale de ficțiune și în cele nonficționale, Huxley a inclus diverse elemente medicale, de la subiecte controversate, la previziuni în domeniul biotehnologiei sau rolul substanțelor psihodisleptice. În acest fel, ca romancier și eseist, Huxley a avut o contribuție importantă la popularizarea și investigarea științelor și tehnologiilor biologice moderne (Woiak 2007). Prin urmare, una dintre caracteristicile cele mai importante ale creației lui Aldous Huxley este permanenta căutare de reconciliere între două domenii atât de diferite cum sunt știința și arta, dar atât de natural și de elegant îngemănate în scrierile sale.

Bibliografie

1. Ban TA, Healey D, Shorter E. (eds.) *The history of psychopharmacology and the story of the CINP*. Vol. 1, 1998.
2. Basnayake V. "Fifty per cent terrific! fifty per cent non-existent": Aldous Huxley and medicine." *Ceylon Medical Journal*. 2004; 49(4):142-144.
3. Bedford S. *Aldous Huxley: A Biography*. 2nd Edition. Chicago: Ivan R. Dee, 2002.
4. Dunaway DK. *Aldous Huxley Recollected: an Oral History*. Walnut Creek CA: AltaMira Press, 1999.
5. Gheț M. "Recitindu-l pe Aldous Huxley." *Lettre internationale*. Ediția română, Vara 2000; 34: 76-77.
6. Horowitz M, Palmer C. (eds.) *Moksha. Aldous Huxley's Classic Writings on Psychedelics and the Visionary Experience*. Rochester, Vermont: Park Street Press, 1999.
7. Huxley J. (ed.) *Aldous Huxley 1894-1963: A Memorial Volume*. London: Chatto & Windus, 1966 [1965].
8. Huxley L. *This Timeless Moment: A Personal View of Aldous Huxley*. 2nd Edition. Berkeley: Celestialarts, 2000 [1968].
9. Izzo DG. "Aldous Huxley". *Review of Contemporary Fiction*. Oct. 2005; 25(3):86-133.
10. Murray N. *Aldous Huxley: An English Intellectual*. London: Little, Brown, 2002.
11. Ousby I. (ed.) *The Wordsworth Companion to Literature in English*. Wordsworth Editions, 1994.
12. Rickover R. "Here and Now! Aldous Huxley, Consciousness and The Alexander Technique." Disponibil la URL: <http://www.alexandertechnique.com/articles/huxley/>. Accesat: 14 dec. 2014.
13. Rudgley R. *The Encyclopaedia of Psychoactive Substances*. New York: St. Martin's Press, 1999.
14. Walsh J. "Aldous Huxley: The Late Author Felt Scientists Tend to Search for Truth, Ignore Consequences." *Science*, New Series, 13 Dec 1963;142 (3598):1445-6.
15. Woiak J. "Designing a Brave New World: Eugenics, Politics, and Fiction." *The Public Historian* 2007;29(3):105-129.